

Aktarma Merkezlerinde Mekânsal Davranışlar: Üsküdar Aktarma Merkezi Örneği

*Spatial behaviors in Transfer Centers:
The Case of Üsküdar Transfer Center*

Güneş Ece ALBAYRAK, Nilgün ÇOLPAN ERKAN

ÖZ

Bu çalışma, aktarma merkezlerinde mekânsal davranışların analizi ile mekânsal verimliliğinin araştırılmasına ilişkin bir yöntem denemesidir. Ekolojik ve çevresel psikoloji ekseninde kurgulanan çalışma; fiziksel, sosyal ve psikolojik karmaşıklığın üst düzeyde olduğu aktarma merkezlerine odaklanarak günümüz kentsel tasarım çalışmalarında göz ardı edilen 'kullanıcı odaklı mekân organizasyonuna' dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Çalışmada mekânsal davranış analizi; güdülenme, davranış setleri, (çevresel) olanaklılık ve yer kuramları kavramsal-laştırılarak, 'sorgulama türü-biçimi-yöntemi' ölçütleri içeren bir dizgede aktarma merkezlerine entegre edilerek ele alınmaktadır. Gözlem, anket ve zihinsel haritalama analiz yöntemi ile davranışlar tespit edilerek sorun ve potansiyeller kullanıcı ve mekânsal davranış ekseninde ortaya konulmaktadır. Kentsel mekânda yer seçen ve tarihsel niteliklere sahip olan Üsküdar Aktarma Merkezi, çalışma kapsamında örneklem alan olarak seçilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre Üsküdar Aktarma Merkezinin; fiziksel, sosyal ve psikolojik özellikleri kullanıcıya asgari ölçüde aktarma gereksinimlerini sağlamakta olup aktarma işlevinin yarattığı olumsuz çevresel koşullar, kentsel mekânın kimlik özelliklerinin önüne geçmekte, kullanıcıyı da olumsuz etkilemektedir. Tarihsel ve beşeri niteliklere sahip Üsküdar Aktarma Merkezinin; gelip-geçilen bir alana dönüşmesi ve fiziksel tasarımlar ile canlandırılmaya çalışılması kentsel mekânın sürdürülebilirliği açısından yeterli olmamaktadır. Bu bağlamda, kullanıcı odaklı mekân organizasyonu içeren detaylı araştırmalar ile tasarımlar desteklenmelidir.

Anahtar sözcükler: Mekânsal davranış kuramları; mekânsal tasarım; ulaşım-trafik planlama; Üsküdar Aktarma Merkezi; yaya-erişebilirlik.

ABSTRACT

The study is about the research method of space productivity with spatial behavior analysis on transfer centers. The main goal is to attract attention to "user-oriented space organization" which is ignored on modern days. It is focused on transfer centers which have physical, social and psychological high complexity edited by ecological and environmental psychology. This study takes up spatial behaviors analysis with motivation, behavior settings, (environmental) affordance and place theories which is conceptualized as 'query type-format-method' criteria, are considered to be integrated as a modal to transfer center. The determination of behaviors analyzed with observation, survey and mental mapping method, is shown problems and potentials according to user and spatial behavior axis. Scope of study, Üsküdar transfer center which has historical properties and located in urban space used for the sampling. Study results show that physical, social and psychological features of Üsküdar transfer center satisfies users minimum requirements. Although negative environmental conditions prevent urban space's identity features and negative effect to users. Üsküdar transfer center which has historical and human qualifications becoming a transient area and also has new physical designs projects. These are not sufficient for urban spaces sustainability. As a result of that, user oriented space organization needs to have designs which should have detailed researches.

Keywords: Spatial behavior theories; spatial design; transportation-traffic planning; Üsküdar Transfer Center; pedestrian-accessibility.

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: 27 Haziran 2016 - Kabul tarihi: 17 Eylül 2016

İletişim: Güneş Ece ALBAYRAK. e-posta: gecealb@gmail.com

© 2016 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2016 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Geçmişten günümüze teknolojik, bilimsel ve toplumsal değişimler ile kentler, dolaylı olarak kentin tüm mekânları gelişim-değişim-dönüşüm göstermektedir. Tasarlanmış olsun ya da olmasın; kimi mekânlar devinimsel yapısı ile süreçle bütünleşmekte, kimi mekânlar ise durağan kalmakta ve yok olmaya yüz tutmaktadır. Kentsel mekânların birikimi, işlerliği ve devamlılığı; elverişli çevrelerde yaşamak adına kentli açısından önem taşımaktadır. Bu süreçte, uygulama aracı olan kentsel tasarım ile yeniden tasarlamadan önce; mekânda kullanıcı eksenli sorunları çözmek adına ortamın davranışsal özelliklerini ele almak ve karakteristiklerini koruyarak tasarlamak gerekli hale gelmiştir. Bu bağlamda, verimli ve işler kentsel mekânların kurgulanması için fizik mekânların sosyo-psikolojik etkilerini araştırmak ve incelemek bu sürecin önemli kısmını oluşturmaktadır.

Çalışmada, aktarma merkezinde oluşan mekânsal davranışların yapısal özelliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Yöntemde kullanılan, çevre psikolojisi ve ekolojik psikoloji akımlarının seçilme nedeni; insanların günlük yaşamlarını geçirdikleri ortamlarda, sosyal ve fiziksel çevre özellikleri ile davranış arasındaki çok yönlü ilişkileri araştırmaya olmuştur. Bu bağlamda ele alınan kuramlar, mekânsal davranış konusunda kullanıcı eksenli bir araştırmaya olanak sağlamıştır.

Çalışma alanı olarak, ulaşım türleri arasında geçiş sisteminin kentsel mekândaki bir sonucu olan aktarma merkezleri arasından, Üsküdar ilçesinde yer alan ve tarihsel niteliklere sahip olan Üsküdar Aktarma Merkezi seçilmiştir. Kentsel ve kamusal alanda yer alan aktarma merkezinde; kullanıcının alana ilişkin fiziksel ve sosyo-psikolojik rahatsızlıkları gözlemlenmekte ve bu durum alanın verimli kullanılmadığına işaret etmektedir.

Çalışmada, Üsküdar Aktarma Merkezinin seçilme nedeni öncelikle kuramsal yaklaşımlara uygunluğu ile açıklanarak aşağıda detaylı olarak irdelenmektedir.

Üsküdar Aktarma Merkezi

Üsküdar Aktarma Merkezi, türler arası; karayolu, deniz yolu ve demiryolu ulaşım istasyonlarının yer seçtiği; bir ulaşım türünden diğerine geçmeyi sağlayan, kentsel mekân ile çevrelenmiş, aktarma eyleminin gerçekleştiği bir alandır. Çalışma alanı; İstanbul Metropolünün en çok kullanılan ulaşım odağı olmakla birlikte, tarihsel nitelikleriyle kentsel mekân açısından da zenginlik taşımaktadır. Ayrıca, mekâna bağlı eylemler sistemi olan mekânsal davranış¹ analizi için gerekli olan; çevre, insan ve mekâna yönelik gözlemlenebilen eylemler sistemini içermesi alan seçiminde önemli bir ölçüt olmuştur.

Üsküdar, İstanbul'un doğu yakasında konumlanmakta, kuzeydoğusunda İstanbul Boğazı ile sınırlanmaktadır. Do-

ğusunda Ümraniye, güneyinde Kadıköy, kuzeyinde Beykoz ilçesine komşudur. Üsküdar Aktarma Merkezi ilçenin deniz kıyısında, tepelerden denize açılan vadinin ortasında yer almaktadır. Alanın doğal makroformu, aktarma merkezinin de sınırlarını tanımlamaktadır. Doğu yakasının girişlerinden biri olan çalışma alanı, ulaşım açısından önemli bir konuma sahiptir (Şekil 1).

Üsküdar yüzyıllar boyunca teknolojik, toplumsal, sosyo-kültürel ve yönetsel nedenlerle birçok değişim geçirmiştir. Kentsel mekândaki biçimsel ve tarihsel değişimler; toplumların kültürünü, değer ve normlarını dolaylı olarak mekânsal davranışları etkilemektedir. Aynı zamanda, farklı uygarlıkların bıraktığı izler ve toplumsal düzenler kentsel mekânların kültürel mirasını oluşturmaktadır. Üsküdar (İskele) Meydanı olarak da bilinen, Üsküdar Aktarma Merkezinin sürekli değişim gösteren yapısının mekânsal davranışlara olabilecek etkisi için literatür taraması yapılarak, yakın dönemde geçirdiği biçimsel değişimler şematik haritalama ile Şekil 2'de gösterilmiştir.² Şekil 2'de, Üsküdar Aktarma Merkezinin erken cumhuriyet döneminde çeşitli işlevlerin ulaşım ile birlikte yer aldığı İskele Meydanından, 1950'lerde kentsel bir boşluğa dönüşmesi, 2000'li yıllarda açık şantiye halini alması, 2013 yılında Marmaray projesinin Üsküdar istasyonunun açılmasının da etkisiyle günümüzde ulaşım istasyonlarının kümelenildiği bir alana dönüşme süreci görülmektedir. Bu değişim, çalışma alanının ulaşım işlevini güçlendirmiş olmakla birlikte, aktarma merkezi olarak kullanılmasına neden olmuştur.

Günümüzde Üsküdar Aktarma Merkezi; türler arası ulaşım istasyonlarının yaya bağlantıları ile kesiştiği, konumu ve ulaşımı nedeniyle kozmopolit kullanıcı kitlesine sahip olan, aynı zamanda tarihi dokusu ile kimlik değeri taşıyan bir alandır. Karayolunda; otobüs, minibüs, dolmuş, özel araç, demiryolunda; tüp-geçit sistemi Marmaray, deniz yolunda; vapur ve motor ile farklı ulaşım türleri ve istasyonları arasında yaya bağlantıları ve akışları ile aktarma gerçekleşmektedir.

Çalışma alanında, vadinin kuzey-doğusunun deniz ile kesiştiği alanda vapur ve motor istasyonları bulunmakta ve yaya kaldırımı işleve uygun olarak genişlemektedir. Burada; büfe, oturma bankları, seyyar satıcılar (çiçekçi, simitçi), banka atmleri ve akbil yükleme noktaları yer almakta, motor istasyonunun kuzey-doğu doğrultusu park ile çevrelenmektedir. Vadinin kuzey-batısı doğrultusunun deniz ile birleştiği alanda ise yalnızca yaya yolu devam etmektedir. Kıyı bandına paralel olarak karayolu (Paşa Limanı Caddesi) yayalar ve istasyonlar arasında ayırıcı bir eşik olarak bulunmakta olup, trafik ışıkları ile yaya geçişleri sağlanmaktadır. Paşa Limanı Caddesinin kuzey-doğu aksının kara tarafında Mihrimah Sultan Camii ve otobüs durakları yer almaktadır.

¹ Erkan, 1996, s. 28.

² İstanbul Sigorta haritaları-Pervititch haritaları ve İstanbul Şehir haritalarından yararlanılarak yazar tarafından üretilmiş ve yorumlanmıştır.

Şekil 3. Günümüzde Üsküdar.

Üsküdar Aktarma Merkezi, 15.04.2014 ve 14.07.2015 tarihlerinde gün boyu yapılan gözlemler ile; eskiz, fotoğraflama ve harita notları olarak belgelenmiş ve anket formları oluşturulmuştur. Anketlerin detaylı içeriği nedeniyle, zaman ve maliyet dinamikleri en elverişli şekilde kullanılarak toplam 60 adet anket⁷, 01.01.2016 ve 01.04.2016 tarihleri arasında yapılmıştır.⁸ Konu ile olan ilgi ve alaka gözetilerek ve temel ölçüt olarak aktarma kullanıcıları seçilerek; örnekleme bağlı bir yöntem denemesi yapılmıştır. Anketler; mekâna bağımlı kalınmadan, istasyonu kullandığı bilinen kişiler ile rastgele seçimler sonucu gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, aktarma sırasında kullanıcılarının zamanlarının kısıtlı olması nedeniyle, aktarma merkezi kullanım süresinin dışında da görüşmeler gerçekleştirilerek anketler tamamlanmıştır. Anket çalışmaları doğrultusunda gerekli görülen yerlerde 02.06.2016 tarihinde fotoğraflama ve gözlem çalışması yinelenmiştir. Kullanıcı odaklı mekânsal analize dayalı çalışmalarda yapılan anketlerde önemli bir nokta anketörün kullanıcı tepkilerini ve dolaylı cevaplarını ilişkilendirerek konu ile ilgili detayları yakalama olanağının

⁷ Neumann, 2000, sf:196. Niçin, nasıl ve ne şekilde sorularına cevap arayan niteliksel araştırmalarda, belirli bir oranda örnekleme yapılması gerekmektedir. Bu araştırmalarda gerekli nitelikleri sağlayan, sınırlı sayıda katılımcı ile örnekleme yapmak yeterli olmaktadır.

⁸ Neuman, 2012, sf:320; Yıldırım ve Şimşek, 2008, sf:107. Nitel araştırmalarda, olasılıklı olmayan amaçlı örnekleme yöntemi kullanıma eğilimi bulunmakta; görüşme yapılacak bireylerin seçiminde, evreni temsil etme güçlerinden çok araştırma konusuyla doğrudan ilgileri olup olmadıklarına bakılmaktadır.

Şekil 4. Üsküdar Meydan Düzenleme Projesi (<https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/news/piril-piril-uskudar-icin-tarih-belli-2018/97>).

bulunmasıdır.⁹ Bu nedenle, anket görüşmesi sırasında kuramsal yöntemin sorgulanmasına ek olarak, açık uçlu sorular ile kullanıcı görüşleri alınarak sorgulama detaylandırılmıştır. Çalışmada kullanılan yöntem; analiz teknikleri ve kuramsal yaklaşım ile detaylandırılarak açıklanmaktadır.

a. Analiz Teknikleri

Yapılan çalışmaya altlık oluşturmak için, yazar tarafından hava fotoğrafları ve alan içi gözlemden yararlanılarak; mevcut yapılar ve ulaşım istasyonlarını içeren güncel harita altlığı üretilmiştir (Şekil 5). Haritada, ulaşım istasyonları olarak; deniz ulaşımı için üç durak, raylı sistem için beş durak, otobüs durağı olarak ana üç durak, bir adet taksi durağı, üç adet otopark noktası ve yürüme akslarının giriş-çıkış noktaları yer almaktadır.

Anket bulgularının değerlendirilmesi sonucu; sabah, öğle, akşam olmak üzere beşer saatlik dilimler ile istas-

⁹ Erkan ve Yenen, 2009.

Tablo 1. Mekânsal davranış analiz yöntemi

Kuramlar	Mekânsal davranış sorgusu	Aktarma merkezinde kullanıcı sorgulama biçimi	Sorgulama yöntemi (Değerlendirme akışı A,B,...)
Güdülenme kuramı	Mekânsal davranış amacının belirlenmesi	Aktarma amacını oluşturan etkinlikler 1. Zorunlu etkinlikler 2. Sosyal-seçmeli etkinlikler	Açık uçlu sorular Aktarma nedeni (D)
Davranış setleri kuramı	Mekânsal davranışta temel özelliklerin belirlenmesi	Davranış setlerinin bileşenleri (Grup davranışı) 1. Kullanıcı profili: Günlük hayatta aktarma yapan gruplar 2. Coğrafi konum: Üsküdar Aktarma Merkezi 3-4. Zaman-Kullanım benzerlikleri/farklılıkları, aktarma merkezi sınırları, eylemler 5. Genel davranış eğiliminin tespit edilmesi 6. Davranış farklılıklarının tespiti	Gözlem, Açık uçlu sorular, Çoktan seçmeli sorular, Haritalama soruları 1. Kullanıcı profili, Kullanım süresi (A) 2. 3-4-5-6. Aktarma merkezine geliş-ayrılış istasyonları: kullanım haritası, Kullanım saat dilimleri, kullanım sıklığı, geçirilen süre, eylemler (C)
(Çevresel) Olanaklılık kuramı	Sosyo-fiziksel çevrenin bireysel eylemlere etkisi	(Çevresel) olanakların değerlendirilmesi (Bireysel davranış)	Likert analiz tekniği + Fiziksel olanaklar (E) + Sosyo-psikolojik olanaklar (E)
Yer kuramı	Sosyo-fiziksel çevrenin deneyime etkisi	Tanımlanmış çevreyi ifade etme biçimi Tanımlanmış çevrede kentsel imaj algısı	Açık uçlu sorular Üsküdar Aktarma Merkezini üç kelime ile ifade etme biçimi (B) Zihinsel haritalama Deneyimlere göre oluşan kentsel imajlar (F)

Gehl'in¹⁷ dış mekân etkinlikleri ile sıralanmıştır. Buna göre, dış mekân etkinlikleri zorunlu, zorunlu olmayan (seçmeli ve sosyal) etkinliklerden oluşmaktadır. Zorunlu etkinlikler: Okula, işe gitmek, ulaşım, aktarma vb. eylemleri; seçmeli etkinlikler: kişinin katılım isteğine ve mekânın uygunluğuna bağlı olan yürüyüş, hava almak, oturmak, güneşlenmek vb. eylemleri; sosyal etkinlikler: insanların aynı mekânı paylaşmasının yarattığı tüm eylemleri kapsamaktadır.

Barker'ın¹⁸ davranış setleri¹⁹ kuramı fiziksel çevre ile davranış arasındaki bağlantıyı, insanın çevreyi kullanım nedenlerini araştırmaktadır. Davranışlar, kendi doğasında gözlemlenmekte ve tekrar eden davranışlar tespit edilerek davranış setleri belirlenmektedir. Davranış setleri; çevre (çevrenin bir parçası; aktarma merkezi sınırları), tekrarlanan etkinlik-eylem (davranış kalıbı; aktarma eylemi ve alt eylemler) ve uyumdan (çevre ile davranış kalıbının uyumu; aktarma merkezi-aktarma davranışı ilişkisinden) oluşmaktadır.²⁰

¹⁷ Gehl, 2011, s. 9-11.

¹⁸ Barker, 1968.

¹⁹ Davranış setleri orijinal eserde 'behavior settings' olarak kullanılmaktadır. Setting; davranışların geçtiği

ortam ve zaman ile ilgili bir kavramdır.¹⁷ Türkçe olarak tam karşılığı bulunmadığı için çalışma kapsamında 'davranış setleri' olarak kullanılmıştır.²⁰ Bechtel ve Churchman, 2002.

Aşağıda, Tablo 1'de görülen mekânsal davranış sorgulamasında kullanılan davranış setlerinin özellikleri²¹ ve yöntemi biçimlendiren maddeler yer almaktadır.

1. Davranış setleri, günlük yaşam koşulları altında aynı temel eylemi ve etkinliği yapan bir grup bireyden meydana gelmektedir.^{a.g.e.}
  - Üsküdar Aktarma Merkezini günlük yaşamda kullanılan grupların seçilmesi (Anketlere katılan kullanıcı profili: kullanım süreleri / kullanım sıklıkları)
2. Davranış setlerinin belirli özellikli (spesifik) bir coğrafi konumu bulunmaktadır.^{a.g.e.}
  - Üsküdar Aktarma Merkezinin konumunun tanımlanması (Çalışma alanının coğrafi özellikleri ve makroformu)
3. Davranış setlerinin zamansal sınırlamaları bulunmakta ve kendi grubu içerisinde oluşan dinamikler tarafından kontrol edilmektedirler. Davranış setlerinin sınırları ayırt edilebilmekte ve algılanmaktadır.^{a.g.e.}
4. Davranış setleri karasızdır; sınırlar davranışların bütünlüğü korunmaktadır.^{a.g.e.}

²¹ Barker, 1968.

- (Zaman-Kullanım benzerlikleri / farklılıkları: kullanım saat dilimleri / geçirilen süre / eylemler, kullanıma göre aktarma merkezi sınırları: geliş-ayrılış istasyonları / kullanım haritaları)

5. Davranış setleri her bir farklı bireyin deneyimlerinden bağımsızdır.^{a.g.e.} Bağımsız gözlemciler tarafından davranış setleri bilimsel yöntemler ile objektif hale getirilebilmektedir.²²

- Üsküdar Aktarma Merkezindeki mekânsal davranışların genel eğilimlerinin saptanması

6. Belirli bir davranış setinde kullanıcı davranışları birbirlerine bağımlıdır.²³ Bir kişinin davranış setindeki eylemi aynı setteki diğer kişilerin eylemini etkileyebilmektedir.²⁴

- Üsküdar Aktarma Merkezindeki mekânsal davranışlardaki bireysel farklılık eğilimlerinin saptanması

olarak konu ile ilişkilendirilmiştir. Davranış setleri kuramı, mekânsal davranışların temel özelliklerinin belirlenmesi konusunda çalışmaya katkı sağlamıştır.

Gibson'un²⁵ (çevresel) olanaklılık kuramı, çevrenin kişiye sunduğu olanakların davranışla olan ilişkisini incelemektedir. Çevre özellikleri, bireye çeşitli olanaklar sağlamak ve birey bu olanakları değerlendirilerek davranışlar üretmektedir.^{a.g.e.} Bu süreçte bireyin yeteneklerinin yanı sıra, çevrenin düzeni de önem kazanmaktadır.²⁶ Çevre ve insan etkileşiminde önemli olan iki temel durum; çevrenin insan gereksinimlerini karşılayabilme düzeyi, diğeri de kişi tarafından kullanımların (işlev) algılanması ve anlamlandırılmasıdır.²⁷ Algılanan olanaklar, insanın içsel etkenlere bağlı olarak olumlu (fırsat) ve olumsuz (tehdit) olarak değerlendirilmekte ve davranışlarını etkilemektedir. Aktarma merkezinde düşey eleman olan beton çiçekliklerin kullanıcılar tarafından oturma eyleminde kullanması olumlu değerlendirmeye örnek olarak verilebilir. Olumsuz değerlendirme olarak ise tasarımda kullanıcıların oturmaları için oluşturulan çeşitli elemanların güneş, yağış vb. koşullardan etkilenmesi nedeniyle kullanıcı tarafından tercih edilmemesi örneğidir.

Çalışmada, olanaklılık kuramı sosyo-fiziksel çevrenin aktarma eylemi yapan kullanıcının eylemlerine olan etkisini sorgulamak için kullanılmıştır. Üsküdar Aktarma Merkezinde, araştırmacının gözlemlediği çevresel olanaklar; fiziksel ve sosyo-psikolojik olmak üzere likert analiz tekniği kullanılarak kullanıcılar tarafından değerlendirilmiştir.

Yer kuramında, Canter'a²⁸ göre çevre ya da mekânlar; fiziksel özellikleri ve etkinliklerine göre tanımlanmakta ve anlamlandırılmaktadır. Bu anlamlar insanları çevre ya da mekânın içinde tutmaktadır.²⁹ Anlamlara, kullanım süre-

Tablo 2. Anket çalışmasına katılan kullanıcı profili

Kullanıcı profili	Sayı	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	25	41.7
Kadın	35	58.3
Toplam	60	100.0
Yaş grupları		
16-20	3	5.0
21-30	26	43.3
31-40	11	18.3
41-50	10	16.7
51+	10	16.7
Toplam	60	100.0
Eğitim durumu		
İlköğretim	3	5.0
Lise	3	5.0
Lisans	29	48.3
Lisansüstü	18	30.0
Doktora	7	11.7
Toplam	60	100.0
Kullanılan süre		
1 yıldan az	11	18.3
1 ile 3 yıl arası	13	21.7
3 yıldan fazla	36	60.0
Toplam	60	100.0
Zihinsel haritalama katılımı		
Katılan	55	91.7
Boş bırakan	5	8.3
Toplam	60	100.0

si ve mekânın önceki işlevleri de etkilemektedir. Burada önemli olan sosyo-fiziksel çevrenin insan deneyimleri ve davranışları ile ilişkisidir.³⁰

Çalışmada yer kuramı, sosyo-fiziksel çevrenin aktarma deneyimine olan etkisini irdelemek için kullanılmıştır. Burada, kullanıcıların Üsküdar Aktarma Merkezi ile ilgili ifadeleri anket yöntemiyle açık uçlu sorular ile sorgulanmıştır. Buna ek olarak, kullanıcılar ile yapılan çizim sorgulamasında kullanıcıların kentsel imaj öğeleri algısı değerlendirilmiştir. Buna göre aktarma sırasında kentsel mekânın okunabilirliğini sağlayan kentsel imaj öğeleri ile aktarma merkezi hakkında söylemleri karşılaştırılmıştır.

Araştırma Bulguları

(A) Davranış setlerinin incelenmesinde, kullanıcı profili ni oluşturan anket çalışmasına katılanların %58.3'ü kadın, %41.7'si erkek ve genel yaş ortalaması 35.7'dir. Kullanıcıların %81.7'si alanı bir yıldan fazla süredir kullanmaktadır. Anket yapılan kullanıcıların %90'ı lisans ve üstü eğitim durumuna sahiptir (Tablo 2).

³⁰ Gürkaynak, 1988.

²² Heft, 2001, s. 254-255.

²⁶ Lang, 1987.

²³ Barker, 1968.

²⁷ Chen, 1993, s. 57-63

²⁴ Heft, 2001, s. 254-255.

²⁸ Canter, 1977.

²⁵ Gibson, 2015.

²⁹ Bechtel ve Churchman, 2002.

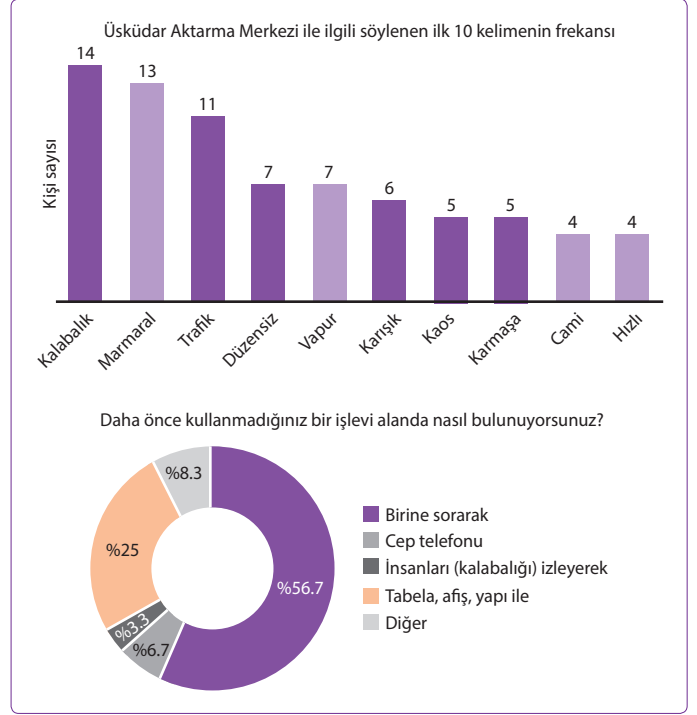
Anketlerin mekânsal davranış konusunda içerik ve kapsam bakımından geniş olması ve dikkat gerektirmesi gibi nedenler dolayısıyla, eğitim durumu yüksek (%90 lisans ve üstü) kullanıcılar ankete ilgi göstermiş olup çalışmaya katılmayı kabul etmişlerdir. Yüz yüze sorgulamalarda, kullanıcıların kentli olmak ve kentlilik konusunda bilinçli oldukları, sorunlara yaklaşım biçimleri ve önerileri ile gözlemlenmiştir. Bu durum, ankete nitelikli cevaplar ile katkı sağlamıştır.

Marmaray tüp-geçit projesi (2013) açılmadan önce de alan tercih edilmekte (%60 üç yıl ve üzeri kullanım) ve türler arası; karayolu-denizyolu ulaşım sistemleri kullanılmaktadır (Tablo 2). Kullanıcı profiline kullanım süresinin uzun olması, aktarma merkezi olma sürecinde; inşaat çalışmalarına, yeni ulaşım istasyonlarına ve en önemlisi kentsel mekân değişimine tanıklık ettiklerini göstermektedir. Bu bağlamda, kullanıcı deneyimleri öncelikle alanın adına dair sorular ile irdelenmiştir.

(B) Kullanıcı deneyimleri ile alanın sosyo-psikolojik özelliklerini belirlemek için 'Üsküdar Aktarma Merkezi' deyişi kullanılarak, kullanıcılardan üç kelime ile alanı ifade etmeleri istenmiştir. Yapılan anket çalışması sırasında kullanıcıların 'aktarma merkezi' kavramının ne olduğu ve neresi olduğu konusunda bilgi sahibi olmadıkları gözlemlenmiş olup yine de ifade etmeleri istenmiştir. Ankete katılan, eğitim seviyesi yüksek (%90 lisans ve üstü) kullanıcı profiline dahi 'aktarma merkezi' hakkında bilgi sahibi olmamaları, aktarma merkezi olgusunun yeteri kadar kamuoyuna ifade edilemediğine işaret etmektedir.

Kullanıcılar, Üsküdar Meydanı ve İskele Bölgesi olarak bilinçlendirildikten sonra alan ile ilgili ifadeler toplanmıştır. Verilen cevaplar, kullanıcıların Üsküdar Aktarma Merkezi ile ilgili ifadelerini ölçmek için, içsel ve dışsal özellik ayrımı yapılarak irdelenmiştir. Buna göre; kullanıcıların %5'i soruyu cevapsız bırakmış, %25'i dışsal, %48.3'ü içsel, %21.7'si hem içsel hem de dışsal faktörler ile alanı ifade etmişlerdir. Kullanıcıların alanı olumlu ya da olumsuz ayırt etmeksizin içselleştirmeleri, yer kuramına göre anlamlandırdıklarını ve alan hakkında fikir sahibi olduklarını göstermektedir.

Kullanılan ifadelerin niteliği en çok kullanılan ilk 10 kelimenin frekansı ile detaylandırılmıştır. Kullanıcılar, Üsküdar Aktarma merkezini ilk üç sıralama olarak; kalabalık, Marmaray ve trafik kelimeleri ile ifade etmişlerdir (Şekil 6). Çalışma alanının sorunları olan kalabalık, trafik durumu ve düzensizliğin yarattığı kaos, karışıklık, karmaşa hali kullanıcılar tarafından alan hakkında deneyimlerine bağlı olumsuz ifadeler olmuştur. Ayrıca, kullanıcıların alana aktarma merkezi işlevini kazandıran Marmaray sistemi ile alanı özdeşleştirdikleri ifadelerinden saptanmıştır. Alan ile ilgili ne olumlu, ne de olumsuz sayılabilecek hızlı kelimesi listenin sonunda yer almaktadır. Kentsel mekânın tarihsel niteliği ile ilişkilendirilebilecek tek ifade cami kelimesi olarak listede bulunmaktadır. Kentsel mekâna ve aktarma merkezine

Şekil 6. Üsküdar Aktarma Merkezi ile ilgili söylenen ilk 10 kelimenin frekansı ve yön bulma.

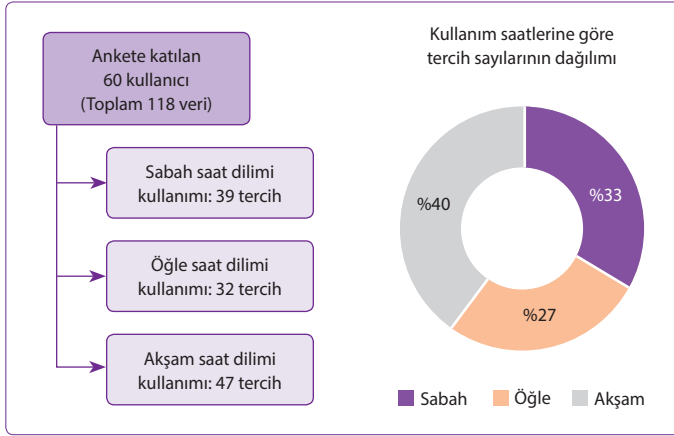
dair olumlu sayılabilecek niteliklerin ifade edilmemesi, kullanıcıların çalışma alanından memnun olmadıkları konusunda bilgi verici olmuştur.

İfade edilen kalabalık, trafik, düzensizlik, kaos, karışıklık, karmaşa kelimeleri, kentsel çevreyi okumayı ve yön bulmayı zorlaştırıcı unsurlardır. Kullanıcıların aktarma merkezini uzun süredir kullanıyor (%81.7'si bir yıl ve üstü kullanmakta) olmasına bağlı olarak yönlerini bildikleri anket sırasında saptanmıştır. Kullanmadıkları bir işlevi, çalışma alanı içerisinde nasıl bulacakları sorulduğunda ise %56.7'si birine sorarak, %25'i tabela, afiş ve yapı ile cevabını vermiştir (Şekil 6). İncelenen davranış setinde kentsel çevrenin okunmasına ilişkin tabela, afiş ve yapılardan çok birine sormanın tercih edilmesi; aktarma merkezi kullanıcısının özgün bir özelliği olabileceği gibi, kullanıcıların aktarma sırasında kısıtlı zamana bağlı hızlı hareket isteği ve ifade edilen olumsuzlukların (kalabalık, trafik, düzensizlik vb.) kentsel mekan okumayı zorlaştırması ile de ilişkilendirilebilir.

(C) (D) Çalışmada, davranış setleri kuramının temel özelliklerini irdellemek için sabah (06.00 - 11.00), öğle (11.00 - 16.00) ve akşam (16.00 - 21.00) olmak üzere üç farklı saat dilimi temel alınarak anketler doğrultusunda, aktarma istasyonu kullanım haritaları³¹ oluşturulmuştur (Şekil 7).

³¹ İstasyon kullanım haritası; anket çalışmasında, kullanıcıların tercih ettiği saat dilimlerine göre gelirken ve ayrılırken kullandığı ilk üç ulaşım istasyonunu sorularak; sabah 128 adet, öğlen 111 adet, akşam 169 adet sonuç elde edilerek üretilmiştir. Her bir kullanıcı en az bir saat dilimini, en çok üç saat dilimini işaretlemiş olup; tercihlerin hepsi için ayrı sorgulama yapılmıştır (kullanım amacı, eylemler, sıklık vb.).

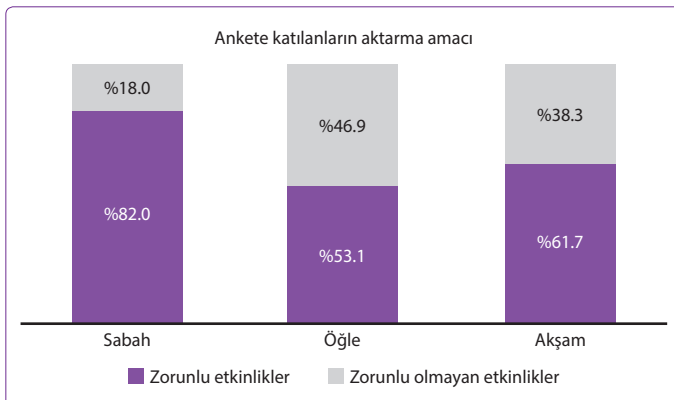

Şekil 7. Ankete katılan kullanıcıların saat dilimi tercihleri ve dağılımı.

Saat dilimlerine bağlı istasyon kullanımlarında işaretlenen seçenekler (118 tercih) incelendiğinde sırasıyla; %40'ı (47 tercih) alanı akşam, %33'ü (39 tercih) alanı sabah, %27'si (32 tercih) alanı öğlen kullanılmaktadır (Şekil 7). Bunun nedeni, güdülenme kuramı doğrultusunda aktarma amaçları ve hedefe ulaşmak için yapılan etkinliklerin türüdür. Bu bağlamda, aktarma merkezi (%82'si sabah, %61.7'si akşam, %53.1'i öğlen) çoğunlukla zorunlu etkinlikler (eve gitmek, işe gitmek vb.) nedeniyle aktarma amaçlı kullanılmaktadır (Şekil 8).

Tercih saatlerindeki yoğunluk farklılığı sabah ve akşam alanın daha çok tercih edildiğini göstermektedir. Aynı zamanda, zorunlu etkinliklerin sabah ve akşam saatlerinde yoğunlaşması işe gidiş-eve dönüş ile ilişkili olmakla birlikte, kullanıcılarda aktarma sırasında zaman kısıtlılığı oluşturmakta ve hızlı-aceleci hareket etmelerine (telaşlı) neden olmaktadır. Öğlen kullanımlarında, zorunlu / zorunlu olmayan (buluşma, gezme vb.) etkinliklerin oranının (%53.1 / %46.9) birbirine yaklaşması, kullanıcıların zaman konusunda daha esnek (kısmi rahat) hareket etmelerini sağlamaktadır (Şekil 8).

Saat dilimlerinde kullanıcı sayısının farklı olmasına karşın, ulaşım istasyonlarının mekânsal kullanımları aynı böl-

Şekil 8. Ankete katılanların aktarma amacı.

gelerde yoğunlaşmaktadır. Buna göre, kullanımların en çok yoğunlaştığı bölge; iskele bölgesi, ikinci olarak yoğunlaştığı bölge; Marmaray istasyonunun kuzey ve kuzey-doğu bölgesi olarak saptanmıştır (Şekil 9). Birinci bölge; aktarma istasyonları ile işlevlerin (büfe, atm, oturma grupları) bulunduğu, ikinci bölge; aktarma istasyonu ve kısmi işlevlerin (oturma grupları) bulunduğu, üçüncü bölge aktarma istasyonlarının (dolmuş ve marmaray) bulunduğu alanlardır. Ayrıca, aktarma merkezinin güneyinde; otopark kullanımlarına bağlı olarak belirli yoğunluk bulunmaktadır. Bu durum, yoğun bölgeler arası yaya akışının yanı sıra, istasyonlar ve yaya bağlantıları göz önüne alındığında; kuzey-güney doğrultusunda da yaya akışının yoğun olduğunu göstermektedir (Şekil 10).

Kullanım sıklıklarına göre, sabah (%69.2), öğlen (%59.4) ve akşam (%76.6) tercihleri ile alan ayda birkaç kez ve üzeri kullanılmaktadır. Bu durum, alanın sık sık aktarma amaçlı kullanıldığına işaret etmektedir. Sabah ve akşam kullanımlarında; kullanım sıklığının oldukça yüksek olması (sabah %35.9, akşam %40.4 haftada birkaç kez) rutin (sürekli) olarak kullanıldığına işaret etmektedir (Şekil 9).

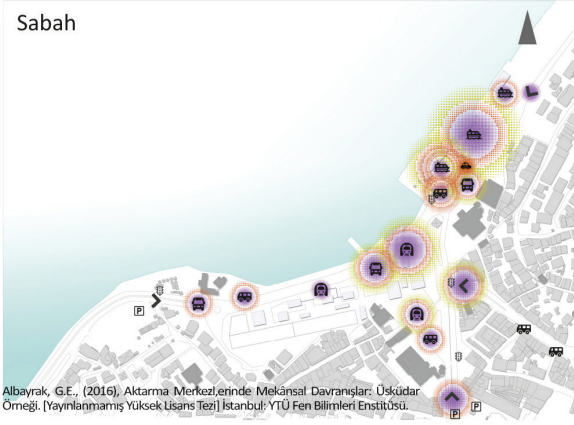
Aktarma için harcanan zaman; sabah (%59), öğlen (%65.6), akşam (%53.2) tercihleri ile 5 ile 15 dakika arasındadır. Kullanıcılar, yalnızca aktarma eylemini gerçekleştirmekte ve aktarma için asgari süreleri harcamaktadır. İkinci en yüksek kullanım süresi; sabah (%20.5) ve akşam (%19.1) tercihlerinde 0-5 dakika aralığı, öğlen (%18.8) 30 dakika-1saat aralığı olarak dikkat çekmektedir. Bu farklılaşma; Sabah-akşam/iş-ev rutinin aktarma eylemini süre konusunda sınırlayıcılığı olduğunu göstermektedir. Öğlen ise esnek zamana bağlı olarak kısıtlı kullanıcıların (%18.8) kalış sürelerinin uzaması (30 dakika-1saat); bu süre içerisinde farklı işlevleri kullandıklarını göstermektedir. Buna karşın; Üsküdar Aktarma Merkezinde vakit geçirme eğiliminin yüksek olmadığı sonuçlara yansımıştır (Şekil 9).

Aktarma eylemi (birincil eylem) sırasında yapılan ikincil eylemler; sabah (%43.6/%25.6), öğle (%37.5/%15.6) ve akşam (%46.8/%21.3); bekleme ve akbil yükleme olarak saptanmıştır. Sıralamadaki üçüncü eylem incelendiğinde, sabah (%10.3) ve akşam (%8.5) yemek-yeme seçeneği göze çarpmaktadır. Öğlen ise yemek-yeme ve oturma-sohbet (%12.5) tercih ile üçüncü olarak aynı sırada yer almıştır. Buna göre, zorunlu etkinlik amacı ile aktarma merkezinde bulunan kullanıcıların aktarma sırasında; bekleme, akbil yükleme ve yemek-yeme eylemlerini, öğlen kullanıcılarının ise bekleme ve akbil yüklemenin yanında; oturma-dinlenme ve yemek-yeme eylemlerini gerçekleştirdiği belirlenmiştir (Şekil 9). Kullanıcılar öncelikli olarak aktarma için gerekli olan eylemleri, sonrasında aktarma için gerekli olmayan isteğe bağlı eylemleri gerçekleştirmektedir.

Aktarma sırasında kullanıcılar ikincil eylemler için sırasıyla; akşam (%19.1), sabah (%15.4), öğle (%6.3) fazladan

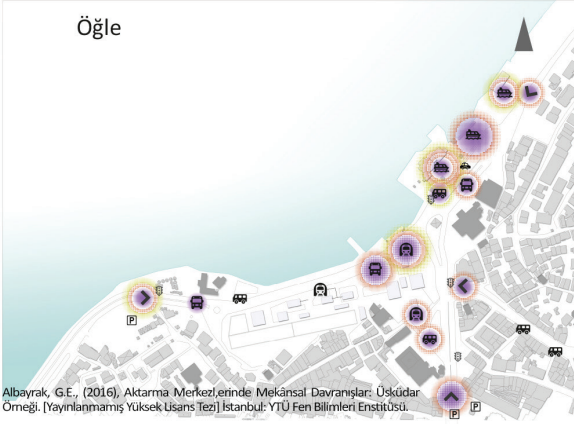
Saat dilimlerine göre istasyon kullanımları

Sabah

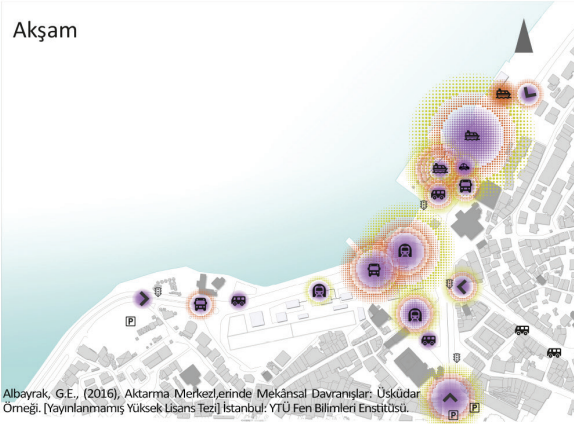
Albayrak, G.E., (2016), Aktarma Merkezlerinde Mekânsal Davranışlar: Üsküdar Örneği. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] İstanbul: YÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

Öğle

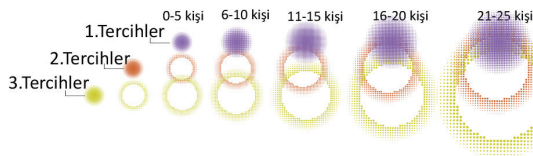
Albayrak, G.E., (2016), Aktarma Merkezlerinde Mekânsal Davranışlar: Üsküdar Örneği. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] İstanbul: YÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

Akşam

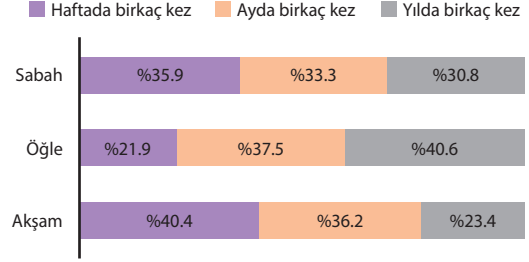

Albayrak, G.E., (2016), Aktarma Merkezlerinde Mekânsal Davranışlar: Üsküdar Örneği. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] İstanbul: YÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

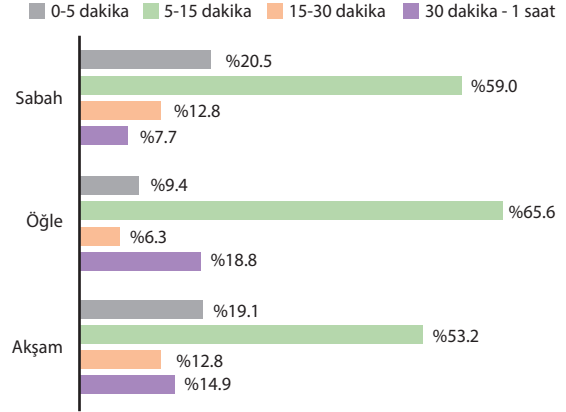
Lejant

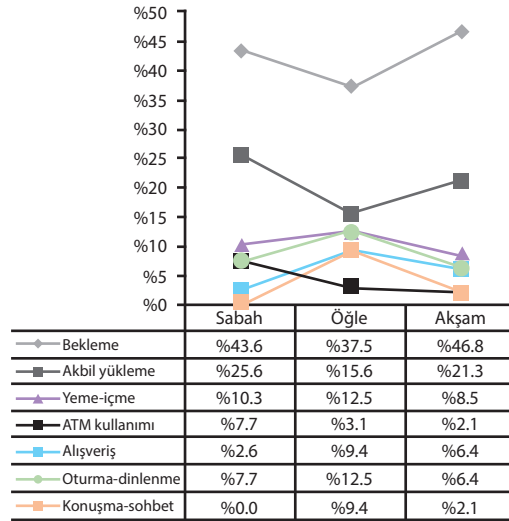
Ankete katılanların kullanım sıklıkları

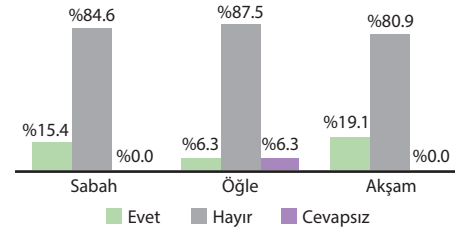
Ankete katılanların aktarma eylemi için harcadığı zaman

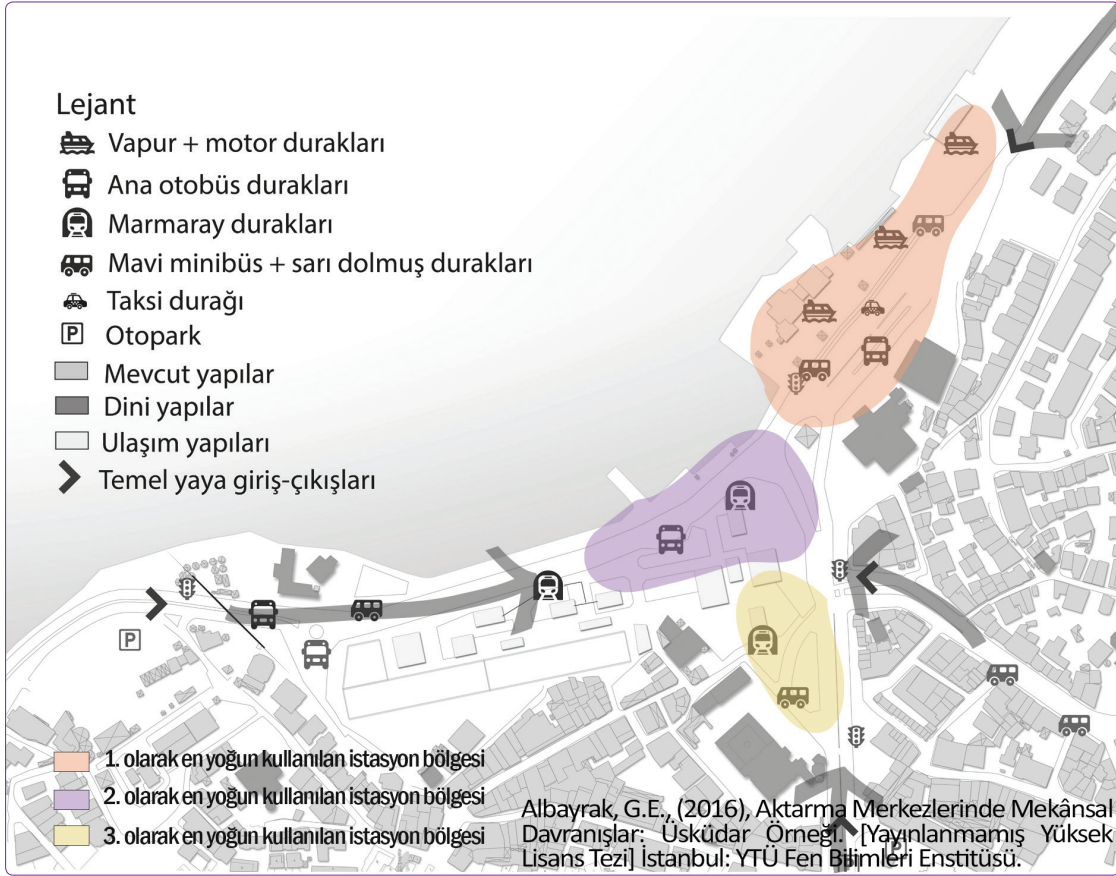
Ankete katılanların ikincil eylemleri (frekans)

İkincil eylem için fazladan zaman ayırıyor musunuz?

Şekil 9. İstasyon kullanım haritası ve kullanım saatlerine göre anket bulguları.

Şekil 10. Aktarma Merkezinde kullanım bölgelemesi.

zaman ayırmamaktadır (Şekil 9). Alanın kullanıma ilişkin olumsuz ifadeler değerlendirildiğinde; kalabalık, trafik, karmaşıklık vb. durumların kullanıcının zaman ayırmak istememesi ile ilişkilendirilebilir.

Davranış setlerinin tüm özellikleri değerlendirildiğinde aktarma merkezindeki mekânsal davranışlar konusunda aşağıdaki bulgular saptanmıştır:

- Sabah-öğle-akşam saatlerinde istasyon kullanımının benzer olması (Şekil 10),
- Akşam>sabah>öğle saatlerinde kullanım yoğunluklarının değişmesi,
- Aktarma merkezinde, aktarma amaçlı genel davranış eğiliminin kullanım saatlerine göre benzerlik göstermesi (anketlerin ilk dilimi: 5-15 dakika kullanım; bekleme ve akbil yükleme eylemleri/yemek-yeme eylemleri, fazladan zaman harcamama: zaman kısıtlaması/ telaş durumu hakim).
- Aktarma merkezinde davranış farklılıklarını; öğle>akşam>sabah saat dilimlerindeki kullanım amaçlarına bağlı kalış sürelerinin kısmi artması (zaman esnekliği/rahatlık durumu hakim).

(E) Anket çalışmasında, kullanıcı deneyimlerinden yararlanılarak likert analiz tekniği ile çevresel olanaklar; fiziksel

dokuya ve kullanıcıya bağlı olan ve olmayan özellikler olarak değerlendirilmiştir (Tablo 3). Likert çalışması 22 sorudan oluşmakta olup SPSS³² 24 programı ile %81.1 güvenilirliği³³ test edilmiştir.

Üsküdar Aktarma Merkezinde, tarihi yapıların varlığının çok olumlu değerlendirilmesi; tarihi dokunun farkındalığını göstermektedir.

Kullanıcıya bağlı özelliklerin (anıtsal yapıları izleme isteği, görsel beğeni, işlevsellik, olumlu etkilenme düzeyi ve temizlik hissi) tümü olumlu olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, kullanıcıların alanı olumlu olarak içselleştirdiklerini göstermekte ve Üsküdar Aktarma Merkezi için gerekli potansiyeli oluşturmaktadır.

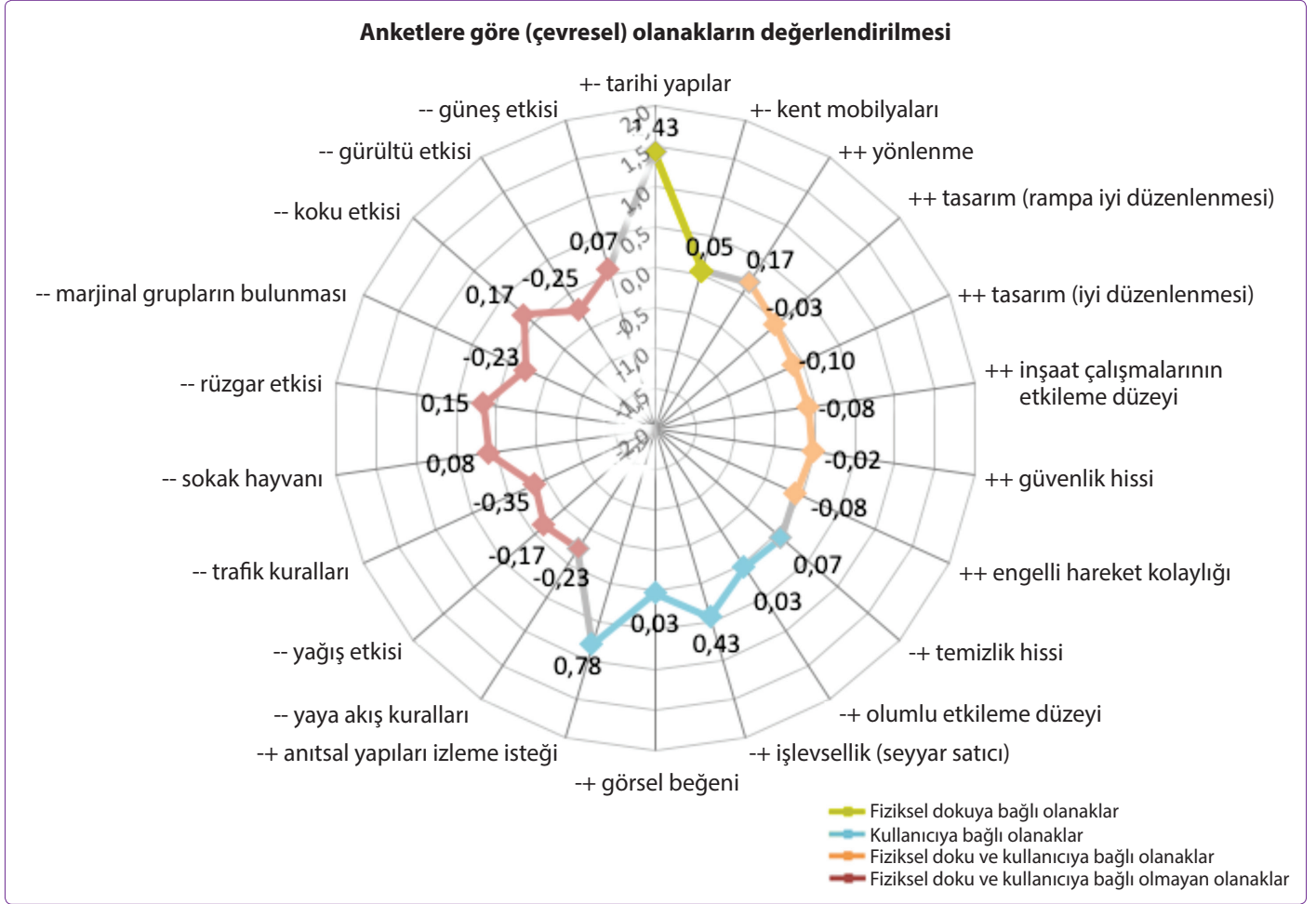
Kullanıcı yorumuna bağlı fiziksel doku özelliklerinde; yönlenme olumlu (kullanıcıların yönlerini biliyor olmasından dolayı); tasarım (meydan, rampa, engelli), güvenlik hissi ve inşaat çalışmaları olumsuz değerlendirilmiştir.

Ayrıca, kullanıcılar tarafından fiziksel dokuya ve kullanıcıya bağlı olmayan dışsal etkenler; gürültü ve yağış, alandaki

³² 'Statistical Package for the Social Sciences' programı istatistiki araştırmalarda kullanılmaktadır.

³³ Güvenilirlik testi, 'Cronbach Alpha' kat sayısı ile SPSS 24 programı ile 07.05.2016 tarihinde yapılmıştır.

Tablo 3. Likert analizi*

marjinal gruplar, trafik kuralları ve yaya akış kuralları olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Bunlar; tasarım ve toplumsal düzene ilişkin kontrol edilemeyen özellikler olup fiziksel ve psikolojik olarak rahatsızlık duygusu yaratmaktadır.

Kullanıcıların her soruya olan yanıtlarının puanlanması sonucu, tüm cevapların aritmetik ortalaması alınarak olanakların genel değerlendirilmesi yapılmıştır. Genel değerlendirmeye göre çevresel olanaklar 0.09 puan almıştır. Olumlu ve olumsuz özellikleri dengeleyen tarihi özellikler, Üsküdar Aktarma Merkezinin kimlik konusunda önemini kanıtlar niteliktedir.

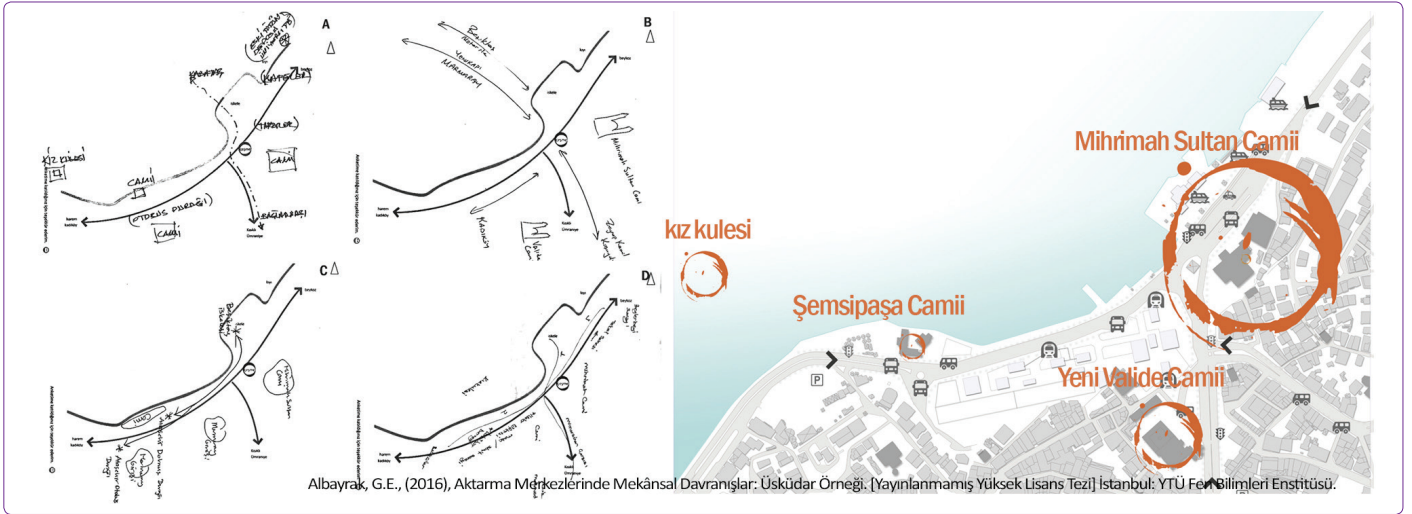
(F) Son olarak, kullanıcıların Üsküdar Aktarma Merkezi'ne dair kentsel imaj algısı sorgulanmıştır. Kentin algılanmasında önemli yere sahip olan grup imajı aktarma kullanıcıları bağlamında ele alınmıştır. Grup imajı aktarma merkezi açısından potansiyel alanlar olup; çevrenin okunabilirliğine ilişkin imaj öğelerini belirlemeye yardımcı olmaktadır.

Ankete katılan kullanıcılara aktarma yaptıkları sırada gördükleri ve akıllarında kalan yapı vs. çizilmesi istenmiştir. Çizimlerde, kullanıcıların tekrarladığı kentsel imaj öğeleri

%68.3'lük oranı ve 41 kişinin tekrar etmesi ile tarihi Mihri-mah Sultan Camii olmuştur. Diğer en çok tekrar eden kentsel imaj öğeleri sırasıyla %23.3'lük oranla tarihi Yeni Valide Camii, %18.3'lük bir oranla tarihi Kız Kulesi ve %10'luk oranı ile tarihi Şemsipaşa Camii olarak işaretlenmiştir (Şekil 11). Belirtilen tarihsel nitelikli dini yapıların isimlerinin zihinsel haritalarda kullanılmaması, kullanıcıların yapılar hakkında kısıtlı çevresel bilgiye sahip olduklarına işaret etmektedir.

Sonuç

Mekânsal davranışların irdelenmesi birçok kentsel mekân sorununu görünür kılabilmektedir. Özellikle, devingen yapıya sahip olan kentsel mekânların tasarımında fiziksel projeler ile kullanıcı eksenli tasarımdan uzaklaşılması, potansiyel verimlerinin kullanılmamasına yol açmaktadır. Çalışmada, kuramsal yaklaşımlardan oluşan ampirik bir çalışma yöntemi izlenmiştir. Kentsel mekân organizasyonu ve tasarım, kuramlara dayandırılarak kullanıcı eksenli somut değerlendirme yapılmasına olanak sağlamıştır. Çalışma alanı olarak; geçirdiği değişimler nedeniyle Üsküdar

Şekil 11. Kullanıcıların zihinsel harita çizimleri* ve algılanan grup imajları. *A: erkek; 65; mimar; 1-6 ay kullanım, B: erkek; 28; mühendis; 1-3 yıl kullanım, C: kadın; 45; şehir plancısı; 1-3 yıl kullanım D: kadın; 26; peyzaj mimarı; 3 yıl ve üzeri kullanım

Aktarma Merkezi ele alınmış olup yöntemle dair çıkarımlar yapılarak verimliliği değerlendirilmiştir.

(A) Mekânsal davranışların anket yöntemi ile sorgulanması sonucunda yoğun olarak kullanılan ve Üsküdar Aktarma Merkezi gibi kozmopolit kullanıcı profiline sahip olan çalışmalarda; kullanıcı profilinin önemi araştırma süresince saptanmıştır. Kullanıcı seçimi; kullanım süresi ve eğitim durumu ile ilişkili olarak araştırmanın kapsamını ve niteliğini belirlemiştir. Kullanım süresinin uzunluğu; çevreyi değiştirme ihtiyacı doğurmakta ve katılıma teşvik edici olmaktadır. Aynı zamanda, eğitim seviyesi ve konu ile olan ilgi; kentli bilinci taşıyan kullanıcıların kent mekânına dair söylemleri, verileri anlamlı kılmış ve verimliliğine ilişkin yol gösterici olmuştur. Bu bağlamda, kentsel mekân kullanıcılarını kentli olma konusunda bilinçlendirmek (insan hakları ve özgürlükleri, yaşama hakkı, kentli hakkı gibi); sosyo-fiziksel ve sosyo-psikolojik ortamların -mekânın asıl kullanıcılarına yönelik- elverişli tasarımı konusunda katılım için ipuçlarını oluşturmaktadır.

(B) Sosyo-fiziksel çevre ile ilgili olarak; Üsküdar Aktarma Merkezi kullanıcılarının 'aktarma merkezi' olarak alanı tanımadıkları, Üsküdar meydanı ve Üsküdar iskele bölgesi olarak alanı anlamlandırabildiklerini (içselleştirdikleri) tespit edilmiştir. Kullanıcıların davranış setlerinin geçtiği ortamın³⁴ adı ile ilgili yaşadığı ifade ve anlam zorluğu, aktarma merkezi olgusunun yerleşmediğini ve yeteri kadar kamuya tanıtılmadığını ortaya koymuştur. Bu durum, aktarma merkezinin tanıtıcı afiş, reklam ve bilgilendirme grafikleri konusunda yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır.

Kullanıcıların çalışma alanını için; kalabalık, trafik, düzensizlik, kaos, karışıklık, karmaşa ifadeleri, davranış setindeki olumsuzlukların göstergesi olup çevresel stres kay-

naklarıdır. Aynı zamanda, uyarıcıların fazla olması; kentsel mekânda yönlenmeyi ve hareketi etkileyerek kullanıcıların aktarma sürecini zorlaştırmaktadır. Çevresel stres bileşenleri; kentsel mekânın kimliğinin algılanmasını engelleyerek, Üsküdar'ın tarihi ve kültürel değerlerinin önüne geçmektedir. Çevresel stres bileşenleri fazla olması; yoğunluk kontrolünün yanı sıra düzen ve estetik odaklı tasarım ölçütlerinin Üsküdar Aktarma Merkezindeki eksikliği ile ilişkilidir.

(C) (D) Üsküdar Aktarma Merkezinde; sabah, öğle ve akşam saatlerinde istasyon kullanımalarının mekânsal yoğunluk dağılımı; istasyonların kümelenmediği ve işlevlerin yoğunlaştığı bölgelerde yüksek bulunmuştur. Alanda, genel davranış eğilimi; zorunlu etkinlikler nedeniyle (işe gitme, eve dönüş, vb.), kısa süreli (5-15 dk.) aktarma ve aktarma yaparken gerekli olabilecek işlevlerin (akbil yükleme, atm kullanımı) kullanılmasını içermektedir.

Buna ek olarak; alanın olumsuz sosyo-psikolojik özellikleri, stres bileşenleri aktarma gereksinimleri dışında olanakların kullanılmasını engellemekte (işlevler ve istasyonlar iç içe olmasına rağmen) ve kentsel işlevlerin (büfe, bank, vb.) asgari ölçüde kullanılmasına neden olmaktadır.

(E) (F) Kullanıcılar tarafından değerlendirilen çevresel olanaklarda, devam eden inşaat çalışmaları ve evrensel tasarım ölçütleri (engelli tasarımı, iklimsel koruma, estetik tasarım), toplumsal kurallar ve düzen konusunda sorunlar bulunmaktadır. Çalışma alanının tarihi dokusu; Üsküdar Aktarma Merkezinin olanaklarının olumlu olarak değerlendirilmesini sağlayan bir özellik olup olumsuz koşulları dengelemektedir.

Üsküdar Aktarma Merkezi aktarma eylemi için asgari nitelikleri sağlamaktadır. Fakat bu durum tarihsel niteliklere sahip kentsel mekân olarak devamlılığı için yeterli değildir. Günümüzde Üsküdar Aktarma Merkezi, parçacıl olarak

³⁴ Thiel, 1996, sf.131. Ortam: Davranışların geçtiği çevrenin bir parçası.

yapılan istasyon yer seçimi kararları ile meydan işlevini yitirerek aktarma merkezine dönüşmüştür. Mevcut kullanımında anket bulguları ve sonuçlarına göre; gelip geçilen bir alan olarak kullanıldığı söylenebilmektedir. Bu durum aktarma merkezi olgusunun, tarihsel nitelikleri ile alanın karakteristikleri korunarak tasarlanmasını gerekli kılmaktadır.

Üsküdar Aktarma Merkezinin verimliliğinin artırılması na ilişkin araştırma bulguları ve sonuçları doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir. Buna göre Üsküdar Aktarma Merkezi için istasyon kullanımların aynı olması alanı tasarım parçaları olarak modüler şekilde tasarlanabilir kılmaktadır. Anketlerde saptanan; bekleme ve akbil yükleme temel gereksinimleri ve mekânsal işlev gereksinimleri (yemek-yeme, alışveriş, konuşma-sohbet eylemleri) için alanlar ayrılması ve temel kentsel tasarım ölçütlerine³⁵ uygun olarak düzenlenmesi önerilmektedir. Kullanıcıların olanaklılık değerlendirilmesinden elde edilen sonuçlara göre tasarımda, iklimsel koruma ve gürültü yalıtımı gözetilmesi ve engelli tasarımı dikkate alınması gerekmektedir. Yaya ve trafik kulları ise yatay elemanların tasarımı ile (döşeme, kot farkı vs.) düzenlenebilir olmaktadır.

Gelecekte yapılacak tasarımlarda, fiziksel ve sosyo-psikolojik olanakların geliştirilmesi ve çözümlenmesi gerekli görülmektedir. Bu bağlamda, yapılacak tasarımın yalnızca fiziksel bir plana sahip olması yeterli olamamaktır. Bununla beraber sosyo-psikolojik açıdan kentlilerin ve kullanıcıların haklarının gözetilmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

- Albayrak, G.E. (2016), "Aktarma Merkezlerinde Mekânsal Davranışlar: Üsküdar Örneği", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- Barker, R. (1968), *Ecological Psychology: Concepts And Methods For Studying The Environment of Human Behavior*, Stanford, Calif., Stanford University Press.
- Bechtel, R.B., ve Churchman, A. (2002) *Handbook of Environmental Psychology*, New York, John Wiley & Sons, Inc., p.3-55.
- Canter, D. (1977) *The Psychology of Place*, New York, St. Martin's Press.
- Chen, K. (1993) "Environmental Affordance: A Theoretical Framework for Incorporating Some Behavioral Considerations in Residential Evaluation", *Forum*, Vol.2, p.57-64.
- Erkan, N. (1996) "Çevre Psikolojisi Bağlamında Çevresel İmaj ve Beşiktaş Meydanı Örneği", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.

- Erkan, N. ve Yenen, Z. (2010) "Yerleşmelerde İmaj Analizi Konusunda Bir Yöntem: Kastamonu Örneği", *Megaron*, Sayı:5(2), s.97-81.
- Gehl, J. (2011) *Life Between Buildings*, New York, Van Nostrand-Reinhold.
- Gibson, J.J. (2015) *The Ecological Approach To Visual Perception (Classic Edition:1979)*, New York, Taylor&Francis.
- Gürkaynak, İ. (1988) "Çevresel Psikoloji: Doğası, Tarihçesi, Yöntemleri", *Ankara Üniversitesi Dergisi*, Cilt:21 Sayı:1, s.1-9.
- Heft, H. (2001) *Ecological Psychology in Context: James Gibson, Roger Barker, and the Legacy of Willam James's Radical Empirism Resources for Ecological Psychology*, London, Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- İnceoğlu, M. (2010), *Tutum, Algı, İletişim*, İstanbul, Beykent Üniversitesi Yayınevi.
- Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, 2002 Türk tarih vakfı.
- Karagöz, Y. ve Ekici, S. (2004) "Sosyal Bilimlerde Yapılan Uygulamalı Araştırmalarda Kullanılan İstatistiksel Teknikler Ve Ölçekler" *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 5 sayı:1, s.25-43.
- Lang, J. (1987) *Creating Architectural Theory: The role of the behavioral sciences in environmental design*, New York, Van Nostrand Reinhold Co
- Maslow, A. H. (1943) "A Theory of Human Motivation" *Psychological Review*, 50(4) s:370-96.
- Neumann, W.L. (2000), *Social research methods, qualitative and quantitative approaches*, Boston, Allyn and Bacon.
- Neumann, W.L. (2012) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I. Cilt (5. Basım)*, İstanbul, Yayın Odası Yayınları.
- Rigolon, A. (2013) "Geomethodology review: Behavioral mapping", *GEPG 5161*, University of Colorado Boulder.
- Thiel, P. (1997) *People, Paths, and Purposes: Notations for a Participatory Envirotecture*, University of Washington Press, Seattle and London.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı)*, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

- <http://megaprojeleristanbul.com/#uskudar-meydan-duzenlemesi> [Erişim tarihi 23 Haziran 2016]
- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts [Erişim tarihi 23 Haziran 2016]
- <http://www.arcgis.com/home/webmap/viewer.html?useExisting=1> [Erişim tarihi 23 Haziran 2016]
- <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> [Erişim tarihi 23 Haziran 2016]
- <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/news/piril-piril-uskudar-icin-tarih-belli-2018/97> [Erişim tarihi 23 Haziran 2016]

³⁵ Kentsel tasarım için gerekli olan temel ölçütler: Biçim, form, renk, oran-orantı, ölçek.